

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

КОЛОДЧИНА РОКСОЛАНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 342.95(477):616.89

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ
ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ**

12.00.07 «Адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право»

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2023

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Приватному вищому навчальному закладі «Університет сучасних знань».

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
ТЕРЕМЕЦЬКИЙ Владислав Іванович,
Науково-дослідний інститут приватного права
і підприємництва імені академіка Ф. Г.
Бурчака НАПрН України, провідний науковий
співробітник.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Чеховська Ірина Василівна,
Державний податковий університет, завідувач
кафедри приватного права;

доктор юридичних наук, доцент,
Муляр Галина Володимирівна,
Київський професійно-педагогічний
фаховий коледж імені Антона Макаренка,
викладач-методист.

Захист відбудеться 26 грудня 2023 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.004.16 Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15, навчальний корпус № 3, кімната 305.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 41а.

Автореферат розіслано 24 листопада 2023 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Гулак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Повномасштабна військова агресія, розпочата російською федерацією проти України в лютому 2022 року, стала надскладним випробуванням для населення нашої держави. Велика кількість загиблих, поранених, зниклих безвісти, внутрішньо переміщених осіб і тих, хто вимушено виїхали за кордон, не лише негативно впливає на демографічні процеси, а й створює суттєву загрозу для існування України в цілому.

Одним з основних завдань держави в таких надзвичайних умовах є забезпечення фундаментальних прав і свобод громадян. Зокрема, це стосується конституційно гарантованого права на охорону здоров'я та його невід'ємної складової – психічного здоров'я. Важливість психічного здоров'я громадян України в надзвичайних умовах додатково підкреслюється такими обставинами: а) посилення дії стрес-чинників зовнішнього характеру (втрата житла, переїзд, невизначеність майбутнього тощо); б) втрата або тимчасова розлука з близькими; в) збільшення кількості військовослужбовців – учасників бойових дій із посттравматичним стресовим розладом.

Крім того, невідповідність національного законодавства Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у частині реалізації права на охорону здоров'я неодноразово призводила до прийняття позитивних рішень Європейським судом з прав людини у справах проти України («Горшков проти України», «Михайленко проти України», «Плахтєєв та Плахтєєва проти України», «Руденко проти України» тощо).

У зв'язку з викладеним проблема адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги в Україні вбачається надзвичайно актуальною. Її успішне вирішення дозволить забезпечити: дотримання прав пацієнтів, які звертаються за наданням психіатричної допомоги; мінімізацію зловживань у системі надання психіатричної допомоги (примусові заходи, незаконна ізоляція); створення прозорих алгоритмів надання психіатричної допомоги; підвищення якості психіатричної допомоги; виконання Україною міжнародних документів, що стосуються надання психіатричної допомоги; адаптивність системи психіатричної допомоги до нових викликів і загроз.

Теоретико-правовою основою дисертаційного дослідження стали праці вітчизняних учених-адміністративістів В. Б. Авер'янова, В. В. Галуцька, І. П. Голосніченка, О. В. Гулак, Р. А. Калюжного, Т. О. Коломосьць, В. І. Курила, Є. В. Курінного, В. В. Ладиченка, А. А. Манжули, Р. В. Миронюка, С. О. Мосьондза, В. І. Олєфіра, О. П. Світличного, Є. Ю. Соболя, О. Г. Стрельченко, С. Г. Стеценка, М. М. Тищенко, Х. П. Ярмачі та багатьох інших.

Серед науковців, які безпосередньо досліджували питання адміністративно-правового забезпечення відносин у сфері охорони здоров'я, можна назвати С. Б. Булецу, С. В. Книша, Б. О. Логвиненка, М. В. Менджул, Г. В. Муляр, В. М. Пашкова, О. Ю. Піддубного, Г. М. Сарibaєву, І. Я. Сенюту, В. Ю. Стеценко, В. І. Теремецького, О. О. Терзі, І. В. Чеховську, О. С. Ховпуна та ін. Втім зазначені вчені лише фрагментарно розглядали проблематику, пов'язану з наданням психіатричної допомоги, як невід'ємну складову права кожного на охорону здоров'я.

Автором цього дослідження враховано результати попередніх наукових доробок за суміжною проблематикою. Так, об'єктом дослідження С. П. Гвоздика був адміністративно-правовий механізм забезпечення прав пацієнта психіатричного закладу (Київ, 2020 р.). Окремі аспекти забезпечення права на психіатричну допомогу розглядалися в дисертації М. О. Бук «Правове регулювання соціального обслуговування осіб з інвалідністю в Україні» (Львів, 2020 р.). У кримінально-правовій площині існують ґрунтовні наукові праці В. Л. Кириченко «Інститут застосування примусових заходів медичного характеру у кримінальному процесі України» (Дніпро, 2020 р.) та В. В. Печка «Інститут застосування примусових заходів медичного характеру у кримінальному процесі України» (Маріуполь, 2021 р.). Однак у наведених працях не відображено сучасні реалії правового забезпечення надання психіатричної допомоги в Україні.

Отже, проблема адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги в Україні не знайшла свого належного вирішення у вітчизняній правовій науці, що негативно позначається на реалізації зазначеного права в особливих умовах воєнного стану та в повоєнний період, коли кількість осіб, які потребують психіатричної допомоги, постійно збільшується.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертація відповідає пріоритетним напрямам Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015; Пріоритетним тематичним напрямом наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 р. № 942 (в редакції від 9 травня 2023 р. № 463); Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 р. № 12-21. Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Університету сучасних знань 25 лютого 2016 року (протокол № 7).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексне розкриття теоретико-правових засад, виявлення тенденцій надання психіатричної допомоги в Україні, визначення проблем її адміністративно-правового регулювання, а також розробка практичних рекомендацій і пропозицій, спрямованих на вдосконалення національного законодавства в цій сфері.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких *завдань*:

- проаналізувати наукові погляди щодо сутності адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги та визначити його зміст;
- охарактеризувати принципи адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги й окреслити його функції;
- з'ясувати зміст поняття «суб'єкт адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги» та здійснити класифікацію таких суб'єктів;
- розкрити зміст і здійснити класифікацію форм адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги, а також сформулювати визначення та виокремити специфічні ознаки методів адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги;
- визначити й охарактеризувати основні адміністративно-правові засоби регулювання надання психіатричної допомоги;

– проаналізувати зміст поняття «адміністративно-правові гарантії реалізації прав, свобод і законних інтересів осіб, які страждають на психічні розлади», виокремити їх ознаки, здійснити систематизацію та визначити найбільш часті порушення гарантій реалізації прав, свобод і законних інтересів таких осіб;

– визначити сутність адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері надання психіатричної допомоги та розробити пропозиції щодо її вдосконалення;

– проаналізувати стан правового регулювання відносин у сфері надання психіатричної допомоги в зарубіжних країнах, виокремити позитивний досвід і визначити фактори, які справляють вирішальний вплив на ефективність надання психіатричної допомоги за кордоном;

– визначити перспективні напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги в Україні та розробити пропозиції, спрямовані на покращення національного законодавства в цій сфері.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються під час реалізації права на охорону здоров'я.

Предметом дослідження є адміністративно-правове регулювання надання психіатричної допомоги в Україні.

Методи дослідження. Методологія дослідження заснована на поєднанні загальних і спеціальних методів наукового пізнання, взаємозв'язок яких обумовлений особливим медико-правовим характером відносин щодо надання психіатричної допомоги. В основу роботи покладено діалектичний метод, який сприяв розкриттю проблеми в її динаміці та формулюванню висновків дисертаційної роботи, виходячи з мінливості негативних чинників, що супроводжують надання психіатричної допомоги в Україні. Системний та аксіоматичний методи застосовано для узагальнення й аналізу емпіричної інформації за предметом дослідження (розділи 1–3). Компаративний та логіко-семантичний методи сприяли порівнянню, поглибленню та конкретизації понятійно-категоріального апарату (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 3.2). Структурно-функціональний і формальний методи дозволили провести диференціацію суб'єктів адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги, класифікувати відповідні функції та засоби (підрозділи 1.3, 2.2). Застосування аналізу і синтезу сприяло актуалізації проблемних питань і визначенню напрямів удосконалення адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги в Україні (підрозділи 2.4, 3.1, 3.2). Метод конкретизації дозволив визначити переваги й особливості зарубіжного досвіду правового регулювання відносин у сфері надання психіатричної допомоги для подальшої імплементації в Україні (підрозділи 1.1, 3.1, 3.2). Під час підготовки роботи також використовувалися методи моделювання, індукції, дедукції, абстрагування, уявного експерименту, екстраполяції та аналогії.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексних досліджень, в якому з урахуванням новітніх досягнень правничої науки розкрито зміст і особливості адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги та сформульовано висновки і пропозиції щодо вдосконалення законодавства в цій сфері.

За результатами проведеного дослідження сформульовано й обґрунтовано нові наукові положення, висновки і пропозиції, які мають теоретичне та практичне значення, а саме:

вперше:

– сформульовано визначення поняття адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги як діяльності органів публічної адміністрації, спрямованої на впорядкування, охорону і розвиток суспільних відносин у сфері надання психіатричної допомоги в Україні та здійснюваної за допомогою адміністративно-правових засобів із метою забезпечення прав осіб із психічними розладами і тих, які перебувають у групах ризику погіршення психічного здоров'я; усунення дискримінації при доступі до медичних, соціальних, освітніх послуг; запобігання, попередження, реабілітації і профілактики психіатричних захворювань та дотримання гарантій реалізації права на охорону психічного здоров'я;

– сформульовано визначення понять «адміністративно-правова охорона психічного здоров'я», «адміністративно-правові гарантії реалізації прав, свобод і законних інтересів осіб, які страждають на психічні розлади» та здійснено їх характеристику;

– систематизовано гарантії прав осіб із психічними розладами з урахуванням предметної спрямованості, відповідно до чого виділено фінансові, соціальні, інтеграційні гарантії захисту і представництва та розкрито їх зміст;

– виявлено суперечливий характер статті 23 Закону України «Про психіатричну допомогу», якою передбачено влаштування особи, котра страждає на психічний розлад, до спеціального освітнього закладу. Обґрунтовано, що вказана норма суперечить принципам інклюзивного навчання та загальним напрямкам реформування системи надання психіатричної допомоги. Аргументовано, що «спеціальні заклади освіти» в тій формі закритості та обмежень, в якій вони нині існують, потребують реформування;

– визначено особливості адміністративної відповідальності у сфері надання психіатричної допомоги: висока латентність; недосконалість інструментів правового захисту; стигматизація та дискримінація осіб, які страждають на психічні розлади;

– виокремлено групи країн, що мають спеціальне законодавство щодо надання психіатричної допомоги (Україна, країни ЄС, США, Велика Британія, КНР, Південна Корея), країн, які не мають спеціального законодавства у цій сфері (Угорщина), та країн, у яких законодавство перебуває на етапі формування (Турецька Республіка);

– визначено чинники, які впливають на розвиток та належну якість надання психіатричної допомоги в зарубіжних країнах: наявність спеціального законодавства, медичне страхування, матеріально-технічне забезпечення суб'єктів надання психіатричної допомоги, національні програми реформування системи психіатричної допомоги, державно-приватне партнерство, наявність міжнародної стандартизації та сертифікації психіатричних послуг;

– виокремлено групу країн, у яких через недосконале законодавче регулювання системи надання психіатричної допомоги є складнощі в доступі до

психіатричної допомоги (Велика Британія, КНР, Угорщина, Південна Корея), складним є порядок державного фінансування та спостерігається недостатня кількість психіатричних закладів (Італійська Республіка, Королівство Швеція, Швейцарська Конфедерація);

– обґрунтовано доцільність розробки і затвердження Порядку організації надання психосоціальної реабілітації; Типового положення про мобільну мультидисциплінарну команду, яка надає психіатричну допомогу; Типового положення про центри психосоціальної та професійної реабілітації пацієнтів психіатричного профілю. Запропоновано структуру Типового положення про центри психосоціальної та професійної реабілітації пацієнтів психіатричного профілю;

удосконалено:

– систему принципів адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги з урахуванням принципів охорони здоров'я, управлінської діяльності, а також міжнародних принципів надання психіатричної допомоги;

– науковий підхід до визначення змісту поняття «функції адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги», під якими запропоновано розуміти напрями діяльності уповноважених органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері надання психіатричної допомоги, що реалізуються за допомогою сукупності адміністративно-правових засобів з метою організації ефективної діяльності з надання психіатричної допомоги та спрямовані на досягнення певних результатів;

– з урахуванням предметної спрямованості та з метою напрацювання понятійно-категоріального апарату у сфері надання психіатричної допомоги визначено поняття «охорона психічного здоров'я», «форма адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги», «засоби адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги»;

– наукові підходи щодо необхідності розробки і законодавчого закріплення спеціальних Ліцензійних умов для надання психіатричної допомоги і ліцензування діяльності закладів соціального захисту осіб, які страждають на психічні розлади, а також обов'язковості акредитації всіх закладів із надання психіатричної допомоги та закладів соціального захисту осіб, які страждають на психічні розлади, всіх форм власності;

– підхід до класифікації адміністративних правопорушень у сфері надання психіатричної допомоги за критерієм виокремлення об'єкта протиправного посягання. До таких адміністративних правопорушень віднесено ті, що передбачені статтями 42, 42-4, 44-1, 44-2, 44-3, 45, 45-1, 46, 46-2 КУпАП;

– наукове положення, що Закон України «Про психіатричну допомогу» потребує доопрацювання в питаннях примусового лікування та госпіталізації, доступу до психіатричної допомоги та порядку розкриття інформації про стан здоров'я пацієнта;

– обґрунтування наукової позиції щодо доцільності узгодження Національного класифікатора України ДК 003:2010 з основними положеннями Міжнародної стандартної класифікації ISCO-08 в частині усунення дублювання

функцій психіатра і дитячого психіатра; оновлення кваліфікаційної характеристики психіатра з урахуванням спеціалізації в наркології, сексопатології, психіатрії залежностей, сомнології; розробки кваліфікаційних вимог до професії клінічного психолога і введення її в групу 2 445.2 (без потреби в медичній освіті); об'єднання всіх психологів у групу 2 445.2 – психологи і перейменування практичного психолога на освітнього психолога; перегляду змісту кваліфікаційних вимог до лікаря-психотерапевта з точки зору потреби в медичній освіті; об'єднання соціальних працівників у групі 2 446 – професіонали в галузі соціального захисту населення, перегляду назв професій і додання до переліку клінічних соціальних працівників; здійснення функціонального аналізу для всіх фахівців у сфері психічного здоров'я з огляду на «маршрут пацієнта/клієнта» – від першого контакту з будь-яким фахівцем, який зустрічає людину з труднощами у сфері психічного здоров'я, і до її реінтеграції у громаді;

дістали подальшого розвитку:

– класифікація суб'єктів адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги залежно від основної специфіки діяльності суб'єктів, які безпосередньо здійснюють адміністративно-правове регулювання надання психіатричної допомоги або мають опосередкований вплив: суб'єкти, наділені повноваженнями щодо формування нормативно-правового забезпечення психіатричної допомоги; суб'єкти, наділені повноваженнями щодо реалізації стратегій у сфері психіатричної допомоги, фінансування, кадрового і матеріально-технічного забезпечення галузі; суб'єкти, діяльність яких пов'язана з безпосереднім наданням психіатричної допомоги; суб'єкти, наділені повноваженнями щодо контролю за дотриманням встановлених норм і правил при наданні психіатричної допомоги, а також їх відновлення у разі порушення;

– з урахуванням предметної спрямованості ознаки функцій адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги: відображають напрями діяльності уповноважених органів державної влади та місцевого самоврядування; реалізуються за допомогою адміністративно-правових засобів; спрямовані на досягнення цілей регулюючого впливу; виконуються з метою організації ефективної діяльності з надання психіатричної допомоги;

– пропозиції щодо наділення Міжвідомчої координаційної ради з питань охорони психічного здоров'я та надання психологічної допомоги особам, які постраждали внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, не лише консультативно-дорадчими, а й контрольними функціями, що є особливо актуальним в умовах воєнного стану, а також у рамках виконання Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки;

– класифікація форм адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги шляхом поділу на: основні та допоміжні; правові та організаційні (неправові), а також за видами діяльності суб'єктів;

– наукові підходи до визначення змісту поняття «метод адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги», під яким запропоновано розуміти сукупність прийомів та засобів правового впливу держави на суспільні відносини у сфері надання психіатричної допомоги, спрямованих на обстеження стану психічного здоров'я осіб на підставах і в порядку, визначених

законодавством про психіатричну допомогу, профілактику, діагностику психічних розладів, лікування, нагляд, догляд, медичну та психологічну реабілітацію осіб, які страждають на психічні розлади, в тому числі внаслідок вживання психоактивних речовин, з метою їх належного регулювання та впорядкування;

– обґрунтування необхідності підготовки і перепідготовки лікарів та інших фахівців, які надають психіатричну допомогу, психологів безперервним курсом, а також шляхом проведення тренінгів щодо забезпечення командної роботи для взаємодопомоги;

– ознаки адміністративно-правових гарантій прав осіб із психічними розладами: врегульованість нормами права; результат діяльності уповноважених суб'єктів; комплексна спрямованість, тобто взаємозв'язок правових і позаправових (економічних, соціальних) гарантій; забезпечення належної реалізації матеріально-правових норм; адаптація гарантій до видів правового статусу особи та конкретних правовідносин;

– уявлення про перспективи вдосконалення адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері надання психіатричної допомоги за трьома напрямками: по-перше, завдяки уточненню і розширенню складів адміністративних правопорушень; по-друге, через захист прав особи, якій надається психіатрична допомога; по-третє, внаслідок оптимізації системи суб'єктів адміністративної юрисдикції в таких справах;

– пропозиції щодо доцільності побудови чотирирівневої системи охорони психічного здоров'я: неформальні послуги; послуги на рівні первинної медичної допомоги; спеціалізована психіатрична допомога; послуги, що надаватимуться у судових психіатричних закладах;

– пропозиції щодо необхідності створення у структурі Директорату медичних послуг Міністерства охорони здоров'я України відділу з питань охорони психічного здоров'я з метою забезпечення міжвідомчої координації (взаємодії) роботи суб'єктів державного, регіонального і місцевого рівнів щодо охорони психічного здоров'я.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у: *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для подальших теоретико-правових досліджень проблемних питань, пов'язаних з удосконаленням адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги в Україні (*довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження у науково-дослідну діяльність Науково-дослідного інституту публічного права від 16 лютого 2023 р.*); *правотворчій діяльності* – під час розробки й удосконалення нормативно-правових актів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання надання психіатричної допомоги в Україні; *правозастосовній практиці* – для вдосконалення діяльності суб'єктів адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги в Україні; *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін, а також у процесі підготовки підручників і навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право» та «Доктрина публічного права» (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Університету сучасних знань від 13.12.2022*).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною науковою працею автора. Положення наукової новизни, пропозиції та висновки, що містяться в дисертації, розроблені автором особисто. У науковій статті «Provision of Forced Psychiatric Care in the Context of International Narratives», опублікованій у співавторстві з В. І. Теремецьким, здобувачем здійснено аналіз національного та міжнародного законодавства, яким регулюється надання психіатричної допомоги у примусовому порядку, щодо дотримання прав осіб, котрі страждають на психічні розлади, а також визначено основні напрями реформування, які повинні враховувати боротьбу із соціальною ізоляцією та нерівністю шляхом впливу на соціальні детермінанти здоров'я. У науковій статті «Організаційно-правові заходи запобігання психосоціальним ризикам, спричиненим війною в Україні», опублікованій у співавторстві з В. І. Теремецьким, автором проаналізовано основні засади надання психосоціальної та психіатричної допомоги особам, які мають психічні розлади, а також розроблено практичні рекомендації для запобігання психосоціальним ризикам, спричиненим війною в Україні. У науковій статті «Адміністративно-правове регулювання прав особи, якій надається психіатрична допомога», опублікованій у співавторстві з Ю. М. Дьоміним, здобувачем охарактеризовано законодавство, яке передбачає компенсацію шкоди, завданої внаслідок незаконної госпіталізації, а також запропоновано зміни до законодавства в цій сфері.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювалися на засіданні кафедри права Університету сучасних знань та були апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Людина, суспільство, держава: актуальні питання правового регулювання взаємодії» (м. Київ, 2020 р.); «Актуальні проблеми приватного права» (м. Ірпінь, 2022 р.); «Актуальні проблеми розвитку сучасного права» (м. Рівне, 2022 р.); «Юридична наука сьогодні: виклики і загрози» (м. Київ, 2022 р.); «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів в умовах воєнного стану» (м. Харків, 2022 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки, що містяться в дисертації, викладено в 11 наукових публікаціях за темою дослідження: 5 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International, 1 статті в іноземному науковому періодичному виданні та 5 доповідях на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що налічують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (305 найменувань на 34 сторінках) і додатків (на 5 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 256 сторінки, з яких основного тексту – 203 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, вказано на її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, перераховано методи дослідження, окреслено нормативну й емпіричну основу дослідження, сформульовано наукову новизну отриманих

результатів та їх практичне значення, зазначено особистий внесок здобувача та апробацію результатів дисертації, публікації автора за темою дисертації, її структуру й обсяг.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади дослідження проблеми адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги в Україні» складається з трьох підрозділів.

Підрозділ 1.1 «Наукові погляди щодо сутності адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги» присвячено аналізу наукових поглядів щодо сутності адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги. Встановлено, що поняття «психіатрична допомога», яке визначено в абз. 4 ст. 1 Закону України «Про психіатричну допомогу», містить декілька складових: діагностику, лікування (нагляд і догляд), реабілітацію і профілактику.

Проаналізовано зміст поняття «психіатрична допомога», яке визначено у Гавайській декларації Всесвітньої психіатричної асоціації (1983 р.), Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1991 р. № 46/119 «Принципи захисту психічно хворих осіб та покращення психіатричної допомоги», Меранській декларації ВООЗ про психічне здоров'я в країнах, що утворилися після розпаду СРСР (2008 р.). Зроблено висновок про відповідність основних складових змісту поняття «психіатрична допомога», визначених вітчизняним законодавцем в абз. 4 ст. 1 Закону України «Про психіатричну допомогу», і відповідність його міжнародним стандартам.

Сформульовано визначення понять «адміністративно-правове регулювання надання психіатричної допомоги» та «адміністративно-правова охорона психічного здоров'я». Удосконалено зміст поняття «охорона психічного здоров'я».

У підрозділі 1.2 «Принципи та функції адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги» з урахуванням предметної спрямованості визначено зміст поняття «принципи адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги». На підставі проведеного аналізу міжнародних нормативно-правових актів з'ясовано, що національне законодавство не містить вичерпного переліку принципів надання психіатричної допомоги, які є основою адміністративно-правового регулювання в цій сфері. Визначено загальні та спеціальні принципи адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги. При дослідженні принципу конфіденційності запропоновано встановити адміністративну відповідальність за розголошення відомостей лікарем-психіатром про психічне захворювання особи.

Удосконалено зміст поняття «функції адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги». Охарактеризовано функції, що відображають особливості регулюючого впливу органів управління у сфері надання психіатричної допомоги.

З урахуванням предметної спрямованості виокремлено ознаки функцій адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги. Виділено загальні та спеціальні функції адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги.

Підрозділ 1.3 «Класифікація суб'єктів адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги» присвячено дослідженню змісту поняття суб'єкт адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги. Проаналізовано різні класифікації суб'єктів адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги. Запропоновано класифікацію залежно від основної специфіки діяльності суб'єктів, які безпосередньо здійснюють адміністративно-правове регулювання надання психіатричної допомоги або мають опосередкований вплив. Обґрунтовано доцільність унесення змін до положення про Міжвідомчу координаційну раду з питань охорони психічного здоров'я та надання психологічної допомоги особам, які постраждали внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, запропоновано такі зміни.

Визначено особливості правового статусу та диференційовано повноваження Державної установи «Інститут судової психіатрії Міністерства охорони здоров'я України» в таких напрямках: науково-дослідна діяльність з розробки високоефективних медичних технологій, методів діагностики, лікування, реабілітації та профілактики психічних та поведінкових порушень і розладів; підготовка медичних кадрів; надання спеціалізованої психіатричної допомоги; організація та стандартизація, моніторинг надання психіатричної допомоги; судово-експертна діяльність.

Розділ 2 «Елементи механізму адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги в Україні» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Форми та методи адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги» проаналізовано правову природу форм і методів адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги. З урахуванням предметної спрямованості вдосконалено зміст цих понять. Запропоновано класифікувати форми адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги на: основні та допоміжні; правові й організаційні (неправові). *Правові форми* проявляються в розробці, прийнятті, застосуванні та вдосконаленні нормативно-правових актів, що визначають порядок надання психіатричної допомоги та правові наслідки за невиконання визначених законом умов і порядку надання психіатричної допомоги, а також адміністративних договорів з питань налагодження взаємодії між суб'єктами владних повноважень з питань надання психіатричної допомоги. *Неправові форми* стосуються здійснення організаційних заходів для осіб, які потребують психіатричної допомоги, та суб'єктів надання психіатричної допомоги, їх матеріально-технічного забезпечення. *Основні форми* адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги – це сукупність зовнішніх дій суб'єктів владних повноважень у сфері надання психіатричної допомоги з метою реалізації їх владних повноважень, на підставі чого виникають, змінюються чи припиняються відносини у сфері надання психіатричної допомоги. *Допоміжні форми* адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги – це сукупність зовнішніх дій суб'єктів владних повноважень у сфері надання психіатричної допомоги з метою реалізації їх владних повноважень, на підставі чого здійснюється проведення організаційно-правових заходів та матеріально-

технічного забезпечення осіб, які потребують психіатричної допомоги, та суб'єктів, котрі надають психіатричну допомогу.

Доведено, що за допомогою методів адміністративно-правового регулювання можна досягнути балансу публічних та приватних інтересів у регулюванні питань надання психіатричної допомоги. Здійснено класифікацію методів адміністративно-правового регулювання у сфері надання психіатричної допомоги на загальні та спеціальні. Загальними методами визначено імперативний та диспозитивний, спеціальними – методи переконання та примусу.

У підрозділі 2.2 «Адміністративно-правові засоби регулювання надання психіатричної допомоги» вдосконалено зміст поняття «засоби адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги». На підставі аналізу чинного законодавства встановлено наявність загальних ліцензійних умов для медичної практики та відсутність спеціальних вимог саме до психіатричної допомоги. Виокремлено основні адміністративно-правові засоби регулювання надання психіатричної допомоги. Запропоновано розробити спеціальні Ліцензійні умови для здійснення медичної практики з надання психіатричної допомоги, які серед організаційних вимог повинні містити мінімальні вимоги до психіатричних закладів щодо підтримання безпечного, терапевтично і гігієнічно здорового середовища та повинні бути прив'язані до стандартів, а не до фінансування.

Доведено доцільність запровадження на законодавчому рівні акредитації закладів охорони здоров'я, які надають психіатричну допомогу.

У підрозділі 2.3 «Адміністративно-правові гарантії реалізації прав, свобод і законних інтересів осіб, які страждають на психічні розлади» сформульовано визначення поняття адміністративно-правових гарантій реалізації прав, свобод і законних інтересів осіб, які страждають на психічні розлади, та виокремлено їх ознаки. Обґрунтовано доцільність систематизації гарантій з урахуванням предметної спрямованості, відповідно до чого виділено фінансові, соціальні, інтеграційні гарантії захисту і представництва та розкрито їх зміст. Проаналізовано міжнародні та національні нормативно-правові акти, що визначають гарантії задоволення потреб осіб із розладами психіки у медичній допомозі, лікуванні, реабілітації, навчанні, працевлаштуванні, оформленні безробіття в разі неможливості знайти роботу, громадській реалізації, завдяки чому встановлено, що фактичне дотримання цих правових приписів не завжди належним чином реалізується. Через це зазнають порушень права, свободи та інтереси осіб, які страждають на психічні розлади. Обґрунтовано необхідність проведення судово-психіатричної експертизи виключно державними спеціалізованими установами. Доведено, що недофінансування цього напряму є порушенням фінансових гарантій і сприяє порушенню прав пацієнтів. З метою унормування діяльності служби судово-психіатричних експертиз запропоновано затвердити положення про таку службу.

У підрозділі 2.4 «Адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері надання психіатричної допомоги» визначено зміст поняття, розкрито особливості адміністративної відповідальності у сфері надання психіатричної допомоги, виокремлено три напрями її вдосконалення.

Проаналізовано положення ст. 44-1 «Ухилення від медичного огляду чи

медичного обстеження» КУпАП та з'ясовано, що її зміст пов'язаний, зокрема, з наданням особі психіатричної допомоги. Ухилення особи, хворої на наркоманію (що зловживає наркотичними засобами), від огляду чи обстеження не дозволяє надати їй психіатричну допомогу, зупинити прогресуючі розлади і відхилення, спричинені вживанням заборонених речовин.

Наголошено на необхідності дистанціювання від цивільно-правових (щодо порушення прав пацієнта в цілому) та кримінально-правових (щодо реалізації примусових заходів медичного характеру) відносин у формулюванні перспектив удосконалення адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері надання психіатричної допомоги. Запропоновано доповнити КУпАП такими складами адміністративних правопорушень: «Стаття 44-4. Порушення вимог законодавства про психіатричну допомогу»; «Стаття 44-5. Порушення інформаційних прав пацієнта психіатричного закладу».

Розділ 3 «Удосконалення адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги в Україні» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Зарубіжний досвід правового регулювання відносин у сфері надання психіатричної допомоги» розглянуто особливості правового регулювання відносин у сфері надання психіатричної допомоги за кордоном. Виокремлено групи країн за такими критеріями: наявність спеціального законодавства у сфері надання психіатричної допомоги; відсутність спеціального законодавства; формування спеціального законодавства.

Виділено групу країн, у яких через недосконале законодавче регулювання системи надання психіатричної допомоги є складнощі в доступі до психіатричної допомоги, а також існує складний порядок державного фінансування та спостерігається недостатня кількість психіатричних закладів.

Визначено чинники, які мають вирішальний вплив на розвиток та належну якість надання психіатричної допомоги в зарубіжних країнах.

У підрозділі 3.2 «Напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги в Україні» визначено напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги в Україні. Обґрунтовано доцільність узгодження Національного класифікатора України ДК 003:2010 з основними положеннями Міжнародної стандартної класифікації ISCO-08 в частині уніфікації базових понять, зокрема щодо рівнів кваліфікації, вимог кваліфікації та спеціалізації. Також запропоновано уніфікувати перелік і вимоги до професій у сфері психічного здоров'я.

Доведено доцільність розробки ефективного механізму акредитації психотерапевтів, який би відповідав змісту психотерапевтичної діяльності та базувався на сучасному стані наукових знань у цій сфері.

Встановлено відсутність стандарту надання послуг з охорони психічного здоров'я. Обґрунтовано доцільність його розробки відповідно до таких міжнародно-правових стандартів у сфері надання психіатричної допомоги, як: Декларація про права інвалідів від 13 грудня 2006 р., Принципи захисту психічно хворих осіб та покращення психіатричної допомоги (Резолюція ООН 46/119 від 17 грудня 1991 р.), Гавайська декларація Всесвітньої психіатричної асоціації від 10 липня 1983 р.

На підставі аналізу позитивного зарубіжного досвіду побудови системи охорони психічного здоров'я запропоновано сформулювати в Україні чотирирівневу систему охорони психічного здоров'я.

ВИСНОВКИ

У висновках сформульовано основні результати дослідження, наведено наукові положення та пропозиції, які вирішують важливе наукове завдання, що полягає у визначенні змісту й особливостей адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги в Україні.

1. На підставі аналізу наукових поглядів щодо сутності адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги сформульовано визначення понять «адміністративно-правове регулювання надання психіатричної допомоги», «адміністративно-правова охорона психічного здоров'я», а також удосконалено зміст поняття «охорона психічного здоров'я».

Сформульовано визначення поняття адміністративно-правової охорони психічного здоров'я як комплексу заходів, спрямованого на: створення умов для розвитку особистості, системи профілактики порушень психічного здоров'я та суїцидів; усунення дискримінації при доступі до медичних соціальних, освітніх послуг; попередження порушень прав осіб із психічними розладами і тих, які перебувають у групах ризику погіршення психічного здоров'я, та застосування до порушників цих прав заходів адміністративного примусу, що реалізуються засобами адміністративного права, в тому числі примусового характеру, суб'єктами публічної адміністрації, наділеними відповідною компетенцією для моніторингу правової поведінки учасників правовідносин, попередження і відновлення порушених прав осіб із психічними розладами і тих, які перебувають у групах ризику погіршення психічного здоров'я.

2. Під принципами адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги запропоновано розуміти основні вихідні положення, керівні ідеї, що визначають характер і природу механізму адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги, на яких ґрунтується діяльність учасників відносин у цій сфері та які спрямовані на створення належних умов для реалізації, захисту і охорони прав, свобод та інтересів осіб при наданні психіатричної допомоги.

Визначено загальні та спеціальні принципи адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги. Наголошено, що дія спеціальних принципів зумовлена особливостями здійснення психіатричного огляду, надання амбулаторної психіатричної допомоги, порядку госпіталізації до психіатричного закладу та припинення надання психіатричної допомоги. Встановлено необхідність доповнення їх переліку такими принципами, як забезпечення доступу до інформації, конфіденційність, законність госпіталізації, деінституалізація, координація та взаємодія служб охорони психічного здоров'я з іншими суб'єктами надання допомоги, повнота ресурсного забезпечення та економічна ефективність служб охорони психічного здоров'я.

З'ясовано, що функції адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги характеризуються внутрішньою єдністю змісту, взаємозалежністю та взаємообумовленістю, спрямовані на досягнення загальної

мети – регулювання – та виконують поставлені завдання щодо: формування державної політики у сфері охорони психічного здоров'я; створення ефективної системи управління у сфері охорони психічного здоров'я; забезпечення потреб держави стосовно організації діяльності суб'єктів адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги; дотримання суб'єктами адміністративно-правового регулювання принципів надання психіатричної допомоги та положень чинного законодавства, що регулюють відповідні відносини.

Виділено загальні (організаційна, контрольна, облікова, координаційна, планування) та спеціальні (охорона психічного здоров'я, формування кадрових ресурсів, забезпечення діяльності психіатричної служби) функції адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги.

3. Під суб'єктом адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги запропоновано розуміти особу, яка наділена правосуб'єктністю для участі в організаційно-управлінських відносинах із метою забезпечення належних умов для надання психіатричної допомоги та реалізації прав, свобод і законних інтересів осіб, які страждають на психічні розлади.

Обґрунтовано необхідність функціонування на місцевому рівні координаційного органу, який би з урахуванням потреб громади, наявних складнощів, планів розвитку здійснював координацію дій у напрямі забезпечення психічного здоров'я між різними інституціями.

Виокремлено основні напрями взаємодії державних інституцій у сфері психічного здоров'я як в системі охорони здоров'я, так і за її межами: формування політики у сфері психічного здоров'я – врахування спільних інтересів всіх задіяних суб'єктів при визначенні пріоритетних напрямів; делегування повноважень – залучення до процесу допоміжних суб'єктів для надання альтернативних форм психіатричної допомоги, що більш вигідно з економічної точки зору, ніж створення спеціальних суб'єктів; обмін інформацією та координація програм з охорони психічного здоров'я – моніторинг та узагальнення інформації з різних секторів, створення мереж комунікації, спільне програмування на основі отриманої інформації та динаміки змін; створення загальнодержавних консультативних і координаційних комітетів – з метою координації дій суб'єктів різних секторів, а також комплексного консультування, надання роз'яснень та оцінки різним проблемним ситуаціям.

4. Удосконалено дефініцію «форма адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги», під якою запропоновано розуміти комплекс дій суб'єктів надання психіатричної допомоги щодо реалізації їх владних повноважень з обстеження стану психічного здоров'я, профілактики, діагностики психічних розладів, лікування, нагляду, догляду, медичної та психологічної реабілітації осіб, які страждають на психічні розлади, в тому числі внаслідок вживання психоактивних речовин, з метою реалізації покладених на них адміністративно-правових функцій.

На підставі аналізу теоретико-правових підходів до вивчення форм адміністративно-правового регулювання їх класифіковано за видами діяльності суб'єктів: 1) видання нормативних актів, які безпосередньо стосуються діяльності суб'єктів, що наділені владними повноваженнями у сфері надання психіатричної допомоги, та особливостей і порядку надання психіатричної допомоги; 2) укладення адміністративних договорів у сфері надання психіатричної допомоги; 3) проведення

організаційних заходів, направлених на забезпечення надання психіатричної допомоги; 4) проведення матеріально-технічного забезпечення суб'єктів у сфері надання психіатричної допомоги передбачає надання державою необхідних матеріально-технічних компонентів для належної психіатричної допомоги.

Обґрунтовано визначення поняття «метод адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги» та встановлено, що характеристика ознак методів адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги зводиться до такого: адміністративно-правове регулювання надання психіатричної допомоги здійснюється з поєднанням імперативного та диспозитивного методів, але імперативний метод має перевагу; застосовуються суб'єктами владних повноважень у сфері надання психіатричної допомоги, суб'єктами, які безпосередньо надають психіатричну допомогу, а у виняткових випадках – правоохоронними органами; методи спрямовані на вжиття комплексу заходів щодо надання психіатричної допомоги – обстеження стану психічного здоров'я осіб, профілактику, діагностику психічних розладів, лікування, нагляд, догляд, медичну та психологічну реабілітацію осіб, які страждають на психічні розлади, в тому числі внаслідок вживання психоактивних речовин; метою застосування методів адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги є досягнення належного правового регулювання та впорядкування надання психіатричної допомоги.

5. Засоби адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги запропоновано визначити як сукупність інструментів і механізмів адміністративно-правового впливу, за допомогою яких держава забезпечує реалізацію гарантій прав на охорону здоров'я (у нашому випадку психічного) із забезпечення лікування й отримання медичних послуг із надання психіатричної допомоги особам, які страждають на психічні розлади і потребують такої допомоги, а також реалізацію гарантій права на надання таких послуг суб'єктами – закладами з надання психіатричної допомоги і закладами соціального захисту осіб, які страждають на психічні розлади, незалежно від форм власності та підпорядкування.

До основних адміністративно-правових засобів регулювання надання психіатричної допомоги віднесено ліцензування, акредитацію закладів із надання психіатричної допомоги та закладів соціального захисту осіб, які страждають на психічні розлади, а також атестацію медичних працівників, які надають психіатричну допомогу.

6. Запропоновано визначення поняття адміністративно-правових гарантій реалізації прав, свобод і законних інтересів осіб, які страждають на психічні розлади, як визначених правовими нормами умов, засобів, способів забезпечення діяльності у сфері надання медичної допомоги особам із психічними розладами, створення можливостей для реалізації їх прав, а також механізмів захисту прав, свобод і законних інтересів у разі неналежного виконання чи порушення та забезпечення їх відновлення.

Виокремлено ознаки адміністративно-правових гарантій прав осіб із психічними розладами та обґрунтовано систематизацію таких гарантій з урахуванням предметної спрямованості.

Встановлено, що особи із психічними розладами найчастіше зазнають порушення таких прав: на якісну та своєчасну медичну допомогу; на свободу й особисту недоторканність; на соціалізацію; на доступ до об'єктів фізичного

оточення (для осіб з інвалідністю); на доступ до інформації про діяльність і послуги, які надаються органами державної влади.

7. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері надання психіатричної допомоги є складовою інституту адміністративної відповідальності, що обумовлена специфікою психічного здоров'я як об'єкта адміністративно-правової охорони. Вона полягає у специфічному реагуванні держави на вчинене фізичною особою адміністративне правопорушення у сфері надання психіатричної допомоги та застосуванні до неї уповноваженим органом (посадовою особою) передбаченого законом стягнення.

Встановлено, що до адміністративних правопорушень у сфері надання психіатричної допомоги можна віднести правопорушення, передбачені статтями 42, 42-4, 44-1, 44-2, 44-3, 45, 45-1, 46, 46-2 КУпАП. Розкрито особливості юридичних складів правопорушень, яким властивий формальний характер, що передбачає сам факт вчинення протиправного діяння, незалежно від настання внаслідок цього негативних (несприятливих) наслідків. Запропоновано доповнити зміст КУпАП такими складами адміністративних правопорушень: «Стаття 44-4. Порушення вимог законодавства про психіатричну допомогу»; «Стаття 44-5. Порушення інформаційних прав пацієнта психіатричного закладу».

8. Виокремлено групи країн, які мають спеціальне законодавство у сфері надання психіатричної допомоги (Україна, країни ЄС, США, Велика Британія, КНР, Південна Корея); країни, які не мають спеціального законодавства у сфері надання психіатричної допомоги (Угорщина); країни, в яких спеціальне законодавство перебуває на етапі формування (Турецька Республіка).

Визначено чинники, які впливають на розвиток і належну якість надання психіатричної допомоги в зарубіжних країнах.

Встановлено, що найбільш прогресивною країною у функціонуванні системи надання психіатричної допомоги є Туреччина. Це обумовлено: наявністю спеціального законодавства про психіатричну допомогу, яке відповідає міжнародним стандартам і максимально враховує права та інтереси пацієнтів; наявністю сучасного матеріально-технічного забезпечення для діагностики та лікування психічних захворювань; дотриманням міжнародних стандартів у наданні медичної допомоги; створенням комфортних умов для лікування іноземців. На прикладі Туреччини встановлено, що наявність спеціального законодавства є важливою, але не основною умовою належного функціонування системи надання психіатричної допомоги. Більш важливе значення має підтримка держави на рівні фінансування через державні програми розвитку та кваліфікаційні вимоги до кадрового забезпечення таких закладів.

9. На підставі аналізу позитивного зарубіжного досвіду побудови системи охорони психічного здоров'я запропоновано сформувати в Україні чотирирівневу систему:

– неформальні послуги, що надаватимуться на рівні громад (у тому числі послуги самодопомоги) соціальними працівниками, психологами, вчителями, членами релігійних чи неурядових організацій, асоціаціями користувачів послуг і сімей, а також членами громади;

– послуги на рівні первинної медичної допомоги, що надаватимуться в амбулаторних і стаціонарних закладах багатопрофільного спрямування сімейними

лікарями, а також лікарями первинної ланки, які компетентні в діагностиці та супроводі лікування психічних розладів;

– спеціалізована психіатрична допомога, що надаватимуться у монопрофільних лікувально-профілактичних закладах вузькоспеціалізованими фахівцями;

– послуги, що надаватимуться в судових психіатричних лікарнях зі звичайним або посиленним режимом та супроводом медичних працівників вузької спеціалізації.

Обґрунтовано доцільність побудови в Україні системи психосоціальної реабілітації для дітей і дорослих, які мають вади розумового розвитку. Для цього запропоновано запровадити систему пільг і субсидій для роботодавців і передбачити джерела фінансування реабілітаційних центрів, розробити та затвердити психоосвітні програми і передбачити їх державне фінансування, затвердити Типове положення про центри психосоціальної та професійної реабілітації пацієнтів психіатричного профілю, в якому мають бути такі підрозділи: Загальна частина; Завдання та функції центру; Права і обов'язки; Структура центру; Взаємодія і контроль діяльності.

Доведено доцільність налагодження ефективного моніторингу у сфері психічного здоров'я. Такий моніторинг мають здійснювати фахівці Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства соціальної політики України, Національної служби здоров'я України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, міжнародні та громадські організації. В основу моніторингу необхідно закласти систему таких груп індикаторів, як прямі та безпосередні, кількісні і якісні, складні індикатори та індекси.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Колодчина Р. В. Адміністративно-правовий статус закладів надання психіатричної допомоги. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. № 1, т. 2. С. 130–137.

2. Teremetskyi V., Kolodchyna R. Provision of Forced Psychiatric Care in the Context of International Narratives. *Legal, Economic Science and Praxis*. 2021. No. 3. Pp. 28–32.

3. Теремецький В. І., Колодчина Р. В. Організаційно-правові заходи запобігання психосоціальним ризикам, спричиненим війною в Україні. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 50–60. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.05>.

4. Колодчина Р. В., Дьомін Ю. М. Адміністративно-правове регулювання прав особи, якій надається психіатрична допомога. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. Вип. 2 (97). С. 183–193. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.2.16>.

5. Колодчина Р. В. Правовий статус медичних працівників, які надають психіатричну допомогу. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. № 12. С. 212–217. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2022-12-212-217>.

6. Колодчина Р. В. Соціальний захист осіб, які страждають на психічні захворювання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 3 (99). С. 187–196. DOI:

<https://doi.org/10.33766/2524-0323.99.187-196>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Колодчина Р. В. Правові засади обмеження прав осіб, які перебувають у закладі з надання психіатричної допомоги. *Людина, суспільство, держава: актуальні питання правового регулювання взаємодії* : тези доп. учасників. наук.-практ. конф. (Київ, 10 груд. 2020 р.). Київ : НДІ СБППФБ, 2020. С. 48–50. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20201210a/article/view/kolodchina.

8. Колодчина Р. В. Психіатрична допомога в Україні: нові підходи у правовому регулюванні. *Актуальні проблеми приватного права* : матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Ірпінь, 18 жовт. 2022 р.). Ірпінь : Держ. податковий ун-т, 2022. С. 9–11.

9. Колодчина Р. В. Правові засади охорони відомостей про стан психічного здоров'я особи. *Актуальні проблеми розвитку сучасного права: українські реалії та зарубіжний досвід* : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 20–21 трав. 2022 р.). Рівне : НУВГП, 2022. С. 182–185.

10. Колодчина Р. В. Охорона психічного здоров'я населення України. *Юридична наука сьогодення: виклики і загрози* : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7 жовт. 2022 р.). Київ : АПСВТ, 2022. С. 31–33.

11. Колодчина Р. В. Правове регулювання примусової госпіталізації особи до психіатричного закладу. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів в умовах воєнного стану* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 черв. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 190–194.

АНОТАЦІЯ

Колодчина Р. В. Адміністративно-правове регулювання надання психіатричної допомоги в Україні. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Національний університет біоресурсів і природокористування, Київ, 2023.

Дисертацію присвячено дослідженню змісту й особливостей адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги в Україні. Сформульовано визначення понять «адміністративно-правове регулювання надання психіатричної допомоги», «адміністративно-правова охорона психічного здоров'я», «адміністративно-правові гарантії реалізації прав, свобод і законних інтересів осіб, які страждають на психічні розлади» тощо. Охарактеризовано принципи та функції адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги. Запропоновано класифікацію суб'єктів і форм адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги. Виокремлено специфічні ознаки методів адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги. Розглянуто основні адміністративно-правові засоби регулювання надання психіатричної допомоги. Визначено сутність адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері надання психіатричної допомоги та розроблено пропозиції щодо її вдосконалення. Проаналізовано стан

правового регулювання відносин у сфері надання психіатричної допомоги в зарубіжних країнах, виокремлено позитивний досвід і визначено фактори, які мають вирішальний вплив на розвиток і належну якість надання психіатричної допомоги в зарубіжних країнах. Визначено перспективні напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання надання психіатричної допомоги в Україні та розроблено пропозиції, спрямовані на вдосконалення національного законодавства в цій сфері.

Ключові слова: психіатрична допомога, охорона психічного здоров'я, права пацієнтів, захист прав людини, медичні послуги, медичні установи, адміністративно-правове регулювання, адміністративно-правові засоби, адміністративна відповідальність, суб'єкти владних повноважень.

SUMMARY

Kolodchyna R. V. Administrative and Legal Regulation of Providing Psychiatric Help in Ukraine. – *On the rights of the manuscript.*

The thesis for a candidate degree by the specialty 12.00.07 – administrative law and procedure; financial law; informational law. – National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, 2023.

The author of the dissertation has accomplished a comprehensive research of theoretical and legal principles, identification of tendencies for providing psychiatric help in Ukraine, identification of problems of its administrative and legal regulation, as well as the development of practical recommendations and suggestions aimed at improving national legislation in this area.

The author has analyzed scientific points of view on the essence of administrative and legal regulation for providing psychiatric help. The author has concluded on the correspondence of the main components of the concept of “psychiatric help” defined by the domestic legislator in paragraph 4 of the Art. 1 of the Law of Ukraine “On Psychiatric Help” and its compliance with international standards.

The definitions of the concepts of “administrative and legal regulation of psychiatric help”, “administrative and legal protection of mental health”, “administrative and legal guarantees on the realization of the rights, freedoms and legitimate interests of persons suffering from mental disorders” have been formulated, and their characterization has been carried out.

The author has studied the system of principles of administrative and legal regulation of providing psychiatric help, taking into account the principles of health care, management activities, as well as international principles of providing psychiatric help. The general and special principles of administrative and legal regulation for providing psychiatric help have been defined.

The functions reflecting the peculiarities of the regulatory influence of management agencies in the field of psychiatric help have been characterized. The general and special functions of administrative and legal regulation for providing psychiatric help have been distinguished.

Various classifications of subjects of administrative and legal regulation of providing psychiatric help have been analyzed. Subjects of administrative and legal regulation of providing psychiatric help have been classified depending on the main

specifics of the activity of those subjects that directly carry out administrative and legal regulation for providing psychiatric help or have indirect influence.

A classification of the forms of administrative and legal regulation of providing psychiatric help has been offered by dividing them into: main and auxiliary; legal and organizational (non-legal), as well as by types of activity of subjects.

It has been proved that it is possible to achieve a balance of public and private interests in the regulation of issues of psychiatric care with the help of administrative and legal regulation methods. The author has accomplished the classification of methods of administrative and legal regulation in the field of providing psychiatric help into general and special methods.

The main administrative and legal means of regulating the provision of psychiatric help have been singled out. Guarantees of the rights of persons with mental disorders have been systematized, taking into account the subject orientation, according to which financial, social, integration guarantees of protection and representation have been allocated and their content has been revealed.

International experience of legal regulation of relations in the field of providing psychiatric help has been analyzed and the factors that have a decisive influence on the development and proper quality of psychiatric help in foreign countries have been determined.

The areas of improvement of administrative and legal regulation of providing psychiatric help in Ukraine have been determined. The author has grounded the feasibility of developing an effective mechanism for the accreditation of psychotherapists, which would correspond to the content of psychotherapeutic activity and is based on the current state of scientific knowledge in this field. It has been indicated that the Law of Ukraine "On Psychiatric Help" needs to be revised in terms of forced treatment and hospitalization, access to psychiatric help and the procedure for revealing information about a patient's health status.

The author has formulated suggestions regarding the need to create a Mental Health Protection Department within the Directorate of Medical Services of the Ministry of Health of Ukraine in order to ensure interdepartmental coordination (interaction) of the work of subjects at the state, regional and local levels on mental health care protection.

Key words: psychiatric help, mental health protection, patient rights, human rights protection, medical services, medical institutions, administrative and legal regulation, administrative and legal means, administrative liability, subjects of authoritative power.

Підписано до друку 24.11.2023 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times. Папір офсетний. Друк цифровий.
Умов. друк. арк. 0,9. Обл. вид. арк. 0,9.
Зам. № А021-18. Тираж 100 прим.

Видавець та виготовлювач
Тернопільський національний економічний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46009
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.
Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ»
вул. Бережанська, 2, м. Тернопіль, 46009
тел. (0352) 47-58-72
E-mail: edition@tneu.edu.ua